

TEKSTOLOŠKI I JEZIČNI PROBLEMI U POVALJSKOM KARTULARU (1184—1250)

Valentin PUTANEC, Zagreb

Premda već dulje vremena znamo za postojanje Povaljskog kartulara (objavio ga je već Rački¹ 1881) i premda on baš u posljednje vrijeme skreće na sebe posebnu pažnju naših učenjaka,² ovaj će kartular i dalje biti predmet proučavanja.

Tri su stvari koje mene interesiraju u ovom kartularu: a) stvarni sadržaj (Ostojić je doduše naznačio brojevima, rimskim i arapskim, glavne dijelove sadržaja ovoga kartulara, a i dr Vrana u *Filologiji* br. 3,203 govori o njegovu sadržaju), b) jezik (o njemu govori i dr Vrana u citiranom članku) i c) želim protumačiti neka nejasna mjesta u ovom kartularu koja po mom mišljenju mogu biti od bitne važnosti za proučavanje postanka ovog teksta.

Evo sadržaja kartulara:

1. listina Brečkova iz 1184, s navodom a) potvrde ove listine od kneza Sebenje (oko 1190—1208) i b) kneza Miroslava (vladao poslije Sebenje, sve redak 1—13 prema Ostojiću).

2. Smolčeva darovnica (oko 1190, r. 13—22 prema Ostojiću).

3. Porugina darovnica (oko 1190, r. 22—24 prema Ostojiću).

4. parnica s Vladinjom (oko 1206, r. 24—26 prema Ostojiću).

5. manji sadržaji nekih kupnja opata Ratka: kupnje od Dragote, Živine, Hraneca, Bokana (vrijeme prije 1220, r. 27—28 prema Ostojiću).

6. parnica s Radovanom Mihovićem (r. 28—33 prema Ostojiću).

7. darovnica Marije i Dragonje, rabâ Raškinih (vrijeme prije 1220, r. 33—38 prema Ostojiću).

8. darovnica Vukonje Petreševića (iza darovanja Raškinih robova, prije 1220, r. 39—40 prema Ostojiću).

¹ Fr. Rački, *Najstarija hrvatska cirilicom pisana listina = Starine XIII* (1881), 197—210.

² I. Ostojić, *Benediktinska opatija u Poveljima na Braču, Split, 1934. J. Vrana, Kulturnohistorijsko značenje Povaljske ćirilske listine iz godine 1250. = Filologija III* (1962), 201—218.

9. reambulacija (možda fiktivna, ne rekapitulacija jer rekapitulaciji nisu potrebni svjedoci, a ovaj ih tekst donosi) svega posjeda koji je stečen spomenutim ili inim darovanjem (izuzeti su posjedi koji su stečeni prilikom fundacije samostana, r. 40—45 prema Ostojiću). U ovoj se reambulaciji spominju dakako i posjedi (toponimi) iz predašnjih unesaka, kao npr. *Veljak* (r. 9. i 41), *Bunje* (r. 9. i 41), *Rasohe* (r. 12, 43). Spominju se i toponimi koji se ne spominju u unescima koje smo spomenuli: *Gomile* (r. 41), *Kopilišće* (r. 42), *Kopitlje brdo* (r. 43), *Mirkovo* (r. 41. i 42), *Smokovo* (r. 42, 43) i sl.

10. u retku 45—46 pogreškom se unosi, sada zajedno, darovnica Smolčeva i Porugina (v. gore br. 2 i 3). Samo, sada se daje samo kratak sadržaj o dolasku u samostan, molbi za dohranu i primanje od strane opata, dok se pod br. 2 i 3 daje sadržaj darovnica in extenso. Ovo može biti dokaz da prepisivač kartulara ili njegov sastavljač nije opazio da je već unio ove darovnice u tekst kartulara, a može biti i indikacija o tome kako je izgledao prvotni sastav arhivalija povaljskih benediktinaca (v. niže, pri kraju).

11. svjedoci i potvrđivači reambulacije kao i datiranje reambulacije (r. 47—49). Da se radi o svjedocima reambulacije, izlazi odatle što formula donosi: *i tu bi knez ... župan ... brašćik ... opat*. U detaljima, ovo su svjedoci i potvrđivači ove reambulacije:

a) knez Krnja Krsimirić	e) sudac Prvoslav Restimirić
b) župan Dragoslav	f) brašćik Desislav Srdanić
c) brašćik Črneha	g) ostali: Milota Radomirić
d) opat Stanimir	Dragota Vučinić

Da se potvrda reambulacije ne odnosi na potvrdu nespretno i krivo ponovno unesenih darovnica Smolca i Poruge, jasno je odatle što su Smolac i Poruga došli u samostan negdje pod konac 12. stoljeća, dok je reambulacija iz 1220. (v. niže), kao i to što su Smolac i Poruga došli u samostan sukcesivno (Smolčevu darovnicu potvrđuje samo knez Miroslav, dok Poruginu knezovi Sebenja i Miroslav — prema tome bi se moglo misliti da je Smolac došao u samostan poslije Poruge i njegova sina Tihója) a ne na jedan dan kao što donosi potvrda reambulacije (*se bi na dan stago Stepana...*).

Reambulacija počinje riječima: »i se zemlje sut stago Joana v Povoljah«, a završava riječima: »se bi na dan stago Stepana na Vrečinu. I tu bi knez Krnja...«. Iz toga se vidi da se čin reambulacije zbilo, barem u svojoj završnoj fazi, na dan Svetoga Stjepana i da su mu prisustvovali predstavnici vlasti koje smo spomenuli.

12. Poslije reambulacije kojoj su prisustvovali i potvrdili je citirani svjedoci, dogodilo se nešto što je ponukalo samostansku upravu da se ova reambulacija službeno potvrdi i u kancelariji hvarskog biskupa. Toj su službenoj potvrdi prisustvovali potpuno drugi svjedoci, i to sam hvarski biskup Nikola II (vladao 1230—1251), knez Vlašćina, župan Čeprnja i sudac Luka. Potvrdu ove reambulacije izvršio je notar Blaž (*Blasi* = dubrovačko *Vlasi* < *Blasius*), r. 48—49: *az Blasi slišav ot biskupa Mikuli, ot kneza Vlašćina, ot župana Čeprnje, ot sudije Luke potvrjuju i ukladaju ruku svoju.* Ovaj čin se dogodio dosta vremena poslije same reambulacije što se može zaključiti i odatle što su drugom pravnom činu prisustvovali sasvim drugi svjedoci. Kao što će se niže vidjeti, reambulacija je iz 1220, a potvrda je mogla biti izvršena najranije 1230. kada na hvarsku stolicu dolazi svjedok kod potvrde hvarski biskup Nikola II. Po mom mišljenju razlog ovoj činjenici leži u tome što je 10. 5. 1242. u Trogiru kralj Bela III (V) (kraljevao 1235—1270) odredio da se u buduće za Hvar i Brač imaju birati po jedan župan, i to između obitelji Jivić u Hvaru, a tog župana ima potvrđivati knez koji je Hvaranima i Bračanima već otprije bio zajednički knez. Vjerojatno je netko osporavao valjanost reambulacije, pa je sada poslije 1242. samostanska uprava na nagovor hvarskog biskupa zatražila da se reambulacija službeno potvrdi u Hvaru pred zajedničkim županom. Možda je upravo zbog toga i došlo do nejasnoće u datiranju reambulacije koju mi u ovoj radnji na temelju paleografije otkrivamo. Da se ne bi netko dosjetio da je toliki razmak između doba reambulacije i vremena potvrde u Hvaru, datum (nadnevak) potvrde i reambulacije zamagljen je na taj način da je godina postala ime mjesta (v. i niže).

13. notarska formula notara Ivana, kanonika splitskoga i notara hvarskog biskupa Nikole, iz koje izlazi da je listinu prepisao 1250. po naredbi biskupa Nikole, kneza Vlašćina, župana Čeprnje i suca Luke (svjedoci su isti koji su prisustvovali i potvrđivanju koje je izvršio notar Blaž) i na molbu povaljskog opata Ivana. Isprava je prepisana sa slične isprave (*što vidih pisano u staru knjigu to pisah*). Stoga se može misliti da ova listina nije kartular koji bi prema nekim originalima sastavio sam kanonik Ivan. Kartular je u ovom obliku postojao prije prijepisa Ivanova. Da *knjiga* znači i »scriptum« v. u *Akademijinu rječniku* 5, 118, a i donedavna je u Dubrovniku *knjiga* značila »hartija« a *libro* »knjiga (u današnjem prvotnom značenju)«, v. Budmani, *Rad* 65, 169. Latinski prijevod Povaljskog

kartulara, koji je sačuvan u više kopija, a potječe iz 15. stoljeća, prevodi izraz u staru knjigu sa *in antiqua littera*.

Ako dobro promotrimo pojedine dijelove ovog kartulara, vidjet ćemo da su gotovo svi čini datirani što direktno datumom, što indirektno navođenjem osoba koje su tada vladale ili svjedoka. Indirektnu dataciju ima i reambulacija (v. niže u slijedećoj alineji citirani tekst iz Ostojićeve radnje). Ali može se naći dokaz da je ova reambulacija i stvarno datirana. Ta, i neobično bi bilo da se ovaj najvažniji čin ne odredi i vremenski u jednom kartularu od prvorazredne pravne vrijednosti, odnosno da se odredi samo nadnevkom dana, bez godine, dakle nepotpuno. Već sam svršetak ove reambulacije ukazuje na to da se radi o datumu: "se bi na dan stago stepana na vrečinu, i tu bi knez krnja...".

Evo što o datiranju reambulacije govori Ostojić (p. 54):

»СЕ БЫ; t. j. ova rekapitulacija, od riječi И СЕ ЗЕМЛЕ (u 40. r.) dovle, bi ubilježena na dan sv. Stjepana i to oko 1228. godine, jer su te godine župan Dragoslav (v. i 24. r.) i sudija Prvoslav vršili svoje časti pod knezom Drašinom... НА ВРЕЧИНУ (latinski prijevod: *na urecinum*); ako je ova riječ postala od В(Ъ)РЕШТИ, onda je »urečin« po svoj prilici isto što i urečen dan, ročište. Mora svakako da je na dan sv. Stjepana bio urečen nekakav službeni sastanak, jer teško da bi se inače toga dana, kad u Poveljama nije bio nikakvi osobiti blagdan, slučajno bile našle sve otočke vlasti: knez, župan, sudac, dva brašćika i još svjedoci.« Ostojić misli da se radi o rekapitulaciji i njezinoj zabilježbi na dan sv. Stjepana. Radi se upravo o reambulaciji i o svjedocima te reambulacije kao i o nadnevku kada je izvršena. Čitavu je zabunu unio onaj do sada neprotumačeni apelativ i toponim *Vrečin* ili *urečin*, koji latinski prijevod lijepo prenosi *na urecinum* (a latinski prijevod koji se čuva u Arhivu JAZU, Brački arhiv, br. 18, c veli: *Sebena* (mjesto *se by = hoc factum est*) *in die Sancti Steffani Naurentium, et hic fuit comes Herine* (mjesto *Krnja*) *filius Crasine*...). Kao što je poznato, nema u našem jeziku ni apelativa *urečin* ni toponima *Vrečin*. A i da postoji, što bi značilo »to se dogodilo... na Vrečinu«, ako je reambulacija obilazak više mjesta a ne jednoga?

Sve postaje jasno ako se ovo mjesto restituira kao: *se by na dnъ stago stepana na V. Re. Č. i Nu.*, tj. *na dvě ste tisuća i pedesetu*. Ako uzmemo da je i samo početno čitanje ovoga pasusa neobično i prema tome krivo, možemo restituirati i u: *na Č. V. Re. i Nu.*, tj. *č = tisuća, v. = dve, r. = sto, n. = pedeset*; izlazi: *na tisuću dvě stě i pede-*

setu. Kako se ovdje radi o godini 1250, što je očita besmislica (reambulaciji je prisustvovao opat Stanimir, a prijepis traži opat Ivan 1250!), moramo uzeti i krivo čitanje *n* za *k* ($n = 50$, $k = 20$, a za mogućnost zamjenjivanja ovih slova u tadašnjoj bosančici v. sliku Povaljskog kartulara u Ostojićevu izdanju), pa dobivamo 1220. godinu kada se zbila reambulacija. Ostojić prema Ciccarelliju (godine 1802) navodi zbog navoda osobâ župana Dragoslava i suca Prvoslava da se reambulacija dogodila 1228. Ali u prilog godini 1220. govori i činjenica što se godine 1228. (v. *Codex diplomaticus* 3,280) navode dva suca, a naša listina spominje samo jednoga. Prema tome, ovaj završni tekst reambulacije treba restituirati u: *se by na đnr̃ stago stepana na č. v. re. i ku.* Morfem *-e* uz *R* dokazuje da se stvarno radi o dualu uz *v* ($= 2$), jer je od *sto* singular *s̃to*, *s̃ta*, *s̃tu*, a dual *đrvě s̃tě*, *đvoju s̃tu*, te to samo potvrđuje ovo čitanje, a to potvrđuje i samo *na* u ovoj neobičnoj riječi jer *na* ide uz naznaku godišta.

Iz svega izlazi da ne postoji ni apelativ *urečín* ni toponim *Vrečín*, nego da *na vrečínu* predstavlja krivo čitanje nadnevká *na č. v. re. i ku.* za reambulaciju koja se zbila godine 1220. na dan svetoga Stjepana. Držim da se ovdje ne radi o Stjepanu prvomučeniku od 26. XII jer se o Božiću službene osobe ne mogu zbog blagdana udaljiti od mjesta boravka, nego o Stjepanu Kralju od 20. VIII.

Sve zaključke o historijatu Povelja i povaljskog kartulara kako nam se nameću na temelju ovako protumačenog čitanja teksta *navrečínu*, teško je izvesti. Pokušat ću postaviti samo neke probleme i riješiti ih prema svojim mogućnostima.

Redosljed prvih poznatih povaljskih opata benediktanaca stoji kako ga je postavio Ostojić, jedino uz Stanimira možemo sada staviti i prilično sigurno doba opatovanja: Ratko oko 1184. (dosta dugo opatovao jer se za njegova opatovanja spominju dva popa: Milko, redak 28, i Radidrug, redak 40, a i kupnja mnogih posjeda i vođenje dviju parnica govori za to, v. redak 27—40), Stanimir oko 1220, umro prije ili oko 1242, jer se njegov nasljednik opat Ivan 1250. brine da se samostanski posjedi službeno potvrde.

Prof. Vrana u *Filologiji* 3,215 dolazi do slijedećeg zaključka: »Najjednostavnija je pretpostavka... da je Povaljski kartular bio pisan latinicom... Pretpostavka da je Povaljski kartular bio pisan ćirilicom, ali lošom grafijom, manje je vjerojatna. Uza sve to nije isključeno da je Povaljski kartular bio pisan latinicom samo djelomično, a djelomično ćirilicom...«. Na temelju naše analize izlazi da je svakako onaj dio kartulara gdje se govori o reambulaciji bio

pisan bosančicom jer je nevjerojatno da bi NAURECINUM potekao iz latinskog datiranja. Za ostali dio kartulara može se misliti da je sadržavao samo sumarni registar posjeda, i to pisan latinskim pismom, pa odatle miješanje $i = v$ (u Vraninu članku u *Filologiji* 3,213 može se dodati i pisanje *Grimača, Grmači* u r. 17). Na latinsku grafiju (in extenso hrvatskog teksta) upućuje činjenica koju je istakao i dr Vrana (*Filologija* 3,213—4): $s = z$, $u = v$: *rogosnica* (r. 16), *rasdoli* (r. 20), *Sečava, Sečevo* (r. 45., za *Zečevo*), *Huarski* (r. 2, 50), ali i *hvarski* (r. 4), *pohuali* (r. 14), *usa* za *vs*a drugdje (r. 14. te 35, 36, 44), *radounja* (r. 43).

U svakom slučaju moramo zbog *navrečinu* uzeti da je reambulacija bila napisana bosančicom, da je bila prepisana latinicom i da je datacija u latinicu bila prenesena u obliku transliteracije koju kasniji prepisivač na bosančicu nije više razumio. Može biti doduše da se radi i o svojevolumnom zamagljivanju datiranja o kojem smo govorili pod točkom 12. Tako smo dobili nejasan tekst o koji su se toliki spotali i koji nam je sakrio stvarno datiranje. Ima još jedno tumačenje: bosančicom pisan tekst mogao je prepisivati glagoljaš, pa kako mu prije 1250. godine datum 1370. (to bi dala slova u glagoljskom datiranju) nije bio jasan, prepisao je dataciju kao toponim. Kasnije je glagoljski tekst (1250?) mogao biti prepisan ponovno na bosančicu. Što je u svemu ovome istina, teško je reći.

Da je prebacivanje iz jednog pisma u drugo bilo motivirano političkom situacijom otoka Brača i samostana u Poveljima, više je nego sigurno. Benediktinci su sada trebali glagoljicu, sada latinicu, sada pak ćirilicu (bosančicu). U svakom slučaju godine 1250. koristila im je bosančica. To je vjerojatno u vezi s činjenicom da su Bračani ispod vlasti omiških Kačića potpali 1240. pod Split, a 1242. pod Hvar. Benediktinci su ovim pismom kanili pred službenim forumima dokumentirati da je posjed postojao i stečen u vrijeme kada je bosančica bila pismo vlasti (omiških Kačića). Nije isključeno da su benediktinci spomenuti sumarni registar svojih posjeda vodili u dva a možda i u tri pisma: bosančicom i latinicom, odnosno glagoljicom, bosančicom i latinicom. Za to bi možda govorila i činjenica, ako nije dakako obična zabuna (v. gore t. 10), da su Smolčeva i Porugina darovnica unesene u kartular dva puta, jednom in extenso, a drugi put samo s glavnim sadržajem.

Za kartular koji je imao pred sobom notar Blaž možemo misliti da je već bio pisan bosančicom jer se radi o naknadnoj službenoj potvrdi reambulacije sa zamagljenim nadnevkom u obliku *na Vrečinu*. Kartular koji je postojao prije toga, mogao je biti pisan latinicom.

com, u cijelosti ili djelomično, kako misli i dr Vrana. Za notara Ivana možemo misliti da je imao pred sobom bosančicu, što bi se moglo zaključivati odatle što ne govori baš o prijevodu (što vidih u staru knjigu pisah).

Na pitanje da li su povaljski benediktinci bili glagoljaši, moglo bi se odgovoriti na temelju terminologije koju su upotrebljavali. Ali termini koje nalazimo u samom Povaljskom kartularu, ne govore mnogo za tvrdnju da su ovi benediktinci liturgiju govorili narodnim jezikom, jer termini *biskup*, *opat*, *koludar* i *molstir*, koje nalazimo u Povaljskom kartularu, upotrebljavaju i oni crkveni ljudi Hrvati koji su inače služili obrede na latinskom jeziku.

Čini mi se da sam našao ipak jedan sitan dokaz iz kojeg bi se dalo zaključiti da su bili glagoljaši. To je termin *nābdār* m., gen. *nabdāra* u značenju »nadstojnik, starješina, glavara« koja se susreće na velikom dijelu obalne Hrvatske, i to samo u pisaca Hrvata i katolika: Bernardin, Hektorović, Baraković, Bandulavić, Bijanković, Mrnavić. Ovoj riječi odgovara brački termin *nāvdār*, genitiv *navdāra* u značenju »čovjek na službi koji nadzire težake« (zabilježio Ostojić). Ova riječ je kalk (prevedenica) latinske riječi *invigilator* »custos«,³ koja nastaje od *in* i *vigilo*, a naš ju je kalk preveo *s na* i *bdjeti* pa odatle i *invigilator* = *nabdar*,⁴ sa sufiksom *-ar* koji su Slaveni pa i Hrvati baštinili od balkanskog latinizata i od starodalmatoromanskog jezika (nije praslavenski ali je sveslavenski). Bračka riječ *navdar* dokazuje da je riječ *nabdar* postojala i na Braču, da su je upotrebljavali brački redovnici benediktinci i da je kasnije u obliku *navdar* prešla kao prežitak u težačku terminologiju. Kako je ova riječ čisto zapadno-crkvena i kalkirana osim toga prema latinskom crkvenom terminu, ona dokazuje da su hrvatski benediktinci izveli ovaj kalk za potrebe svoje terminologije koja je bila i u detaljima hrvatska. Kako se zatekla i na Braču, može nam služiti kao dokaz da su i brački benediktinci glagoljali, tj. da su služili obrede na narodnom jeziku. Pitanje o tome da bi ta liturgija bila istočnog obreda, potpuno otpada, jer je i ostala hrvatska terminologija Povaljskog kartulara zapadnog tipa (*biskup*, *opat*, *molstir*, *koludar*). Jedini termin koji nas podsjeća na istočni obred bio bi jednom zabilježen *kaluger* (r. 5), ali taj termin upotrebljavaju u tom obliku i neki stariji hrvatski pisci, i to za zapadne samostance.⁵ Prema

³ A. Bartal, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Leipzig, 1901.

⁴ *Akademijin rječnik* 7, 206, 733.

⁵ J. Šetka, *Hrvatska kršćanska terminologija* 1 (1941), 120—1.

tome brački su benediktinci bili glagoljaši. Što se tiče pojedinosti, dakako da je moguće da se na jednom mjestu od vremena na vrijeme susreću i dvije razne liturgije, uslijed političkih prilika i nepri-lik (cuius regio illius religio), a za to bi mogao biti dokaz i zapadno- crkveni elemenat u Miroslavljevu evanđelju.⁶

Na koncu bih dodao nešto i o jatu u Povaljskom kartularu. Iz primjera koje donosi dr Vrana u *Filologiji* 3, 216 izlazi da je izgovor jata u morfološkom dijelu i i, a u glavnom dijelu kartulara, u dijelu koji možemo smatrati da se nalazio u tom obliku prije prijepisa od strane notara Ivana, u osnovnom dijelu riječi uglavnom e. Neki primjeri s grafijom $\check{e} > e$ dokazuju da se u tim primjerima e može nalaziti po zakonu Jakubinskoga. To su: *leto* (r. 1), *let* (r. 52), *zapustel* (r. 6), *svedok* (r. 32, 14, 40). Zatim bi ovamo mogao ići primjer *dedići* (r. 3), *dedić* (r. 11), *dedina* (r. 13) ako uzmemo da je ikavizam bio zapriječen osnovnim *ded*. Slično možemo tvrditi za *nerezi* (r. 42) ako je ikavizam zapriječen osnovnim ekavizmom *nerez*. Neke od ostalih primjera možemo smatrati knjiškim tvorbama (*prežde*, r. 6), a neki⁷ (evo ostalih ekavizama koje navodi dr Vrana: *beše* r. 12, 38, *človek* r. 13, 45, *tehoje*, *negoje*, *negodraže* r. 22, 25, 44, *smrečevik*, *ždrebe* r. 35, 40, *oseke* r. 44, *meseca* r. 52) mogu biti dokaz da je u 13. stoljeću razvoj jata po zakonu Jakubinskoga u početnoj fazi i da se tek danas iskristalizirao u svom današnjem obliku. U tim primjerima naime možemo opaziti da e ide u grupu onih vokala koji priječe ikavizam (*meseca*). Opaža se i neka vrsta vokalne harmonije⁸: *beše*, *oseke*, *meseca*, *smrečevik*, *ždrebe*. Kod dviju posljednjih riječi može se raditi i o utjecaju sonanta. Jedini je nemorfološki primjer ikavizma u Povaljskom kartularu *dvisti* < *dvěstě* u r. 52. i pripada sigurno govoru kanonika Ivana. Može biti dokaz da se u Splitu (i na Hvaru?) ikavizam u polovici 13. stoljeća nalazi u punom razmahu, ali i ovdje po zakonu Jakubinskoga kao što dokazuje ekavizam *let* u 52. retku. Po mom mišljenju morfološki ikavizmi i ekavizmi koje možemo tumačiti po zakonu Jakubinskoga mogu biti dokaz da je Brač već u 12—13. stoljeću dijalektološki pripadao ikavskom govoru s ekavizmima po zakonu Jakubinskoga u početnoj fazi. Citiram i spomenute morfološke primjere ikavizama iz Povaljskog

⁶ J. Vrana, *L'Évangélique de Miroslav*, 1961.

⁷ Vrana, *Filologija* 3, 216.

⁸ Kako mi se čini da to još nigdje nije istaknuto, ističem ovdje da je i sam zakon Jakubinskoga u osnovi zakon vokalne harmonije, tj. jat je prelazio u i ako je i u slijedećem slogu i, odnosno e (prednjojezični vokali), dok stražnji vokali upravo priječe taj prijelaz.

kartulara (prema Vrani): o zagoni (r. 35), brėzihb (r. 39), budite (r. 46), vidihb (r. 52). Ovamo i: sb vsimi nivama (r. 44). Od ovih vidihb pripada takoder govoru notara Ivana.

Résumé

LES PROBLÈMES TEXTOLOGIQUES ET LINGUISTIQUES DU CARTULAIRE DE POVLJE (1184—1250)

L'auteur discute les problèmes du contenu, de la langue et des lieux obscurs du cartulaire de Povelje, un des plus anciens monuments juridiques et linguistiques croates, écrit en bosančica. Il trouve les vestiges des 12 actes juridiques dans ce cartulaire et l'insertion double par mégarde de deux actes (les donations de Poruga et de Smolac). Le toponyme obscur dans la formule finale de la réambulation *ça a eu lieu le jour de la Saint-Étienne à Vrečin* (ligne 47: *se by na dn̄b stago stepana na vrečinu*) est expliqué par l'auteur comme la datation par lettres: *en V. Re. Ć. i Nu.* = en 1250, corrigé en 1220. L'auteur discute le problème du yat dans ce cartulaire et il pense que le reflet du yat relève de la loi de Jakubinski dans la phase de commencement. L'auteur fait ressortir aussi que la loi de Jakubinski est en réalité une loi de l'harmonie vocalique (comme par ex. en français moderne *tête* [tɛ:t] > *tētu*, prononcé [tety]). L'auteur discute le problème de la naissance de ce cartulaire et de la liturgie des bénédictins de Povelje.